

בס"ד, מתוך דרשה לשבת שובה תשע"ג, בעזרת"ש.

בדין: פריסת סדין תחת הסכך בסוכה מפני התולעים

הנה באשר עוררו לאחרונה דשכ"חא טובא תולעים ופרעושים שונים זעירים בתוך הסכך [בעיקר במחצלאות], וקשה מאוד לנקותם כראוי לפני החג, ומצוי אצל רבים שעוד בתוך ימי החג נופלים על השלחן ובתוך המאכלים. ונפשם בשאלתם, אם מותר לפרוס סדין מניילון תחת הסכך כדי למנוע נפילת התולעים. ויש רבים שזה אצלם ממש כשעת הדחק, בטענתם שאי אפשר להם להינצל מהם אלא בדרך זו, אחרי שכבר ניסו בחומרים ותחבולות שונים ולא עלה בידם. ואמרנו לברר הלכתא הדין בס"ד, ממקורות הלכה זו בגמ' (סוכה דף ט' ודף י') בסוגיא דהעושה סוכתו תחת האילן, ובהיא דפירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר, וש"ע ופוסקים (בסימן תרכ"ו ותרכ"ט), וזכות הרבים מסייעת, ויעזור השי"ת שנוכה לכוין לאמיתה של תוה"ק ולהוציא הלכה ברורה כראוי וכיאות, וזה החלי בעזרת צורי וקוני.

א

(א) תנן במתני' (סוכה דף ט' ע"ב), העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית, סוכה על גבי סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה. ומבואר הכא ג' פסולי סוכה, א' תחת אילן, ב' תוך הבית, ג' תחת סוכה. ולכאורה ילפינן כולוהו מקרא, כדתניא בברייתא דאייתי בגמ' (שם), ת"ר בסכת תשבו, ולא בסוכה שתחת הסוכה, ולא בסוכה שתחת האילן, ולא בסוכה שבתוך הבית. ומקשינן, אדרבא בסוכות תרתי משמע. ומשינן, אמר רב נחמן בר יצחק בסכת כתיב. ומבואר דהני תלתא הלכתא ילפינן מהאי מיעוטא דבסכת תשבו. וכן משמע בהדיא מלשון רש"י ז"ל במתני' (בד"ה כאילו), וכן מבואר להדיא מלשוננו בסוגיין (בד"ה למה לי למתני) דמהאי קרא נפקא לן נמי לפסולא דסוכה תחת האילן, יעוי"ש. [ויעויין בפני יהושע שהאריך איך ילפינן כולוהו מחד קרא].

(ב) ולכאורה איכא לעיוני, כיון דכולוהו מחד קראי נפקי, אמאי תלה תנא דמתני' פסולא דסוכה תחת אילן דהוי כאילו עשאה בתוך הבית, דמשמע מינה דבבית פשיטא לן טפי לפסול מאילו עשאה תחת האילן. והקשה השפ"א ז"ל, הרי תרווייהו מחד קרא נפקי, ואמאי תלי לה זה בזה. [והא דפריך בגמ' ל"ל למתני כאילו עשאה בתוך הבית, ביאר השפ"א שהקשו על יתר הלשון דטפי הו"ל למתני פסולה]. ובעיקרא דמילתא, הקשה

המהרש"א ז"ל (בדף י' ע"א בתוד"ה פירס) למ"ל קרא לפסול סוכה תחת האילן, הרי קא יתיב תחת סכך פסול, דהאילן הוא מחובר, ומיעוטא למה לי, והאריך בזה, יעוי"ש.

ב

ג) ואשר יראה בזה, דהנה הנלענ"ד לבאר, דפסולא דסוכה תחת האילן, הוי פסולא חדתא בהלכות סוכה, ולא מישום סכך פסול לחודא הוא דקא אתינן עלה, אלא דיסודו הוא, פסול בחפצא של מקום הסוכה. כלומר, דאמרה תורה שאין מקום זה ראוי לעשות כאן סוכה של מצוה, דסוכה של תורה מצוותה היא שתהיה לצל ולמחסה, ומכיון דכאן המקום כבר מוצל ממילא מפאת צל האילן, פקע מאתרא הדין האפשרות לקיים כאן תורת סוכה הראויה למצוה. נוכח האריכו הפוסקים לחלק בין נידו"ד לההיא דעשתרות קרניים (בסוכה ד"ב ע"ב), ויעויין בשפ"א ובחתם סופר בסוגיין מה שהאריכו בזה, וע"ע בחלקת יואב (או"ח סימן ק"ח) מש"כ בזה, ואכמל"י].

ד) ויסוד הדברים, נראה לבאר בזה בס"ד, דהנה אמרינן עלה בגמרא, אמר רבא לא שנו אלא באילן שצלתו מרובה מחמתו, אבל חמתו מרובה מצלתו כשרה. ממאי, מדקתני כאילו עשאה בתוך הבית, למה לי למיתני כאילו עשאה בתוך הבית, ליתני פסולה, אלא הא קא משמע לן, דאילן דומיא דבית, מה בית צלתה מרובה מחמתו אף אילן צלתו מרובה מחמתו. ומקשינן, וכי חמתו מרובה מצלתו מאי הוי, הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר, ופרש"י ז"ל בזה"ל, מחובר סכך פסול הוא, דכתיב באספך מגרנד ומיקבך כו' ומהני צל האילן לצל הסכך להשלים צלתה של סוכה. ומשינן, אמר רב פפא בשחבטן, ופרש"י ז"ל וז"ל, השפיל ענפיו למטה מעורבין עם סכך כשר ואין נראין בעין וסכך כשר רבה עליו ומבטלה כו'. ומקשינן תו, אי בשחבטן מאי למימרא. ומסקינן, מהו דתימא ניגזור היכא דחבטן אטו היכא דלא חבטן, קא משמע לן דלא גזרינן.

ה) ונחלקו רבנן קמאי ז"ל לדינא, היכא דהסוכה שתחת האילן מסוככת כראוי וצילתה מרובה מחמתה, אם נפסלה מחמת צל האילן שעל גביו. דהנה בתוס' בסוגיין (ד"ה הא) כתבו בהדיא, שאם הסוכה שמתחת האילן מסוככת כראוי, והיינו שצילתה מרובה מחמתה, לא מסתברא שתיפסל מישום צירוף סכך פסול שעליה, דסבירא להו דסכך פסול שנמצא על גבי סכך כשר, אין הסכך הפסול פוסל את הסכך שמתחתיו, דל סכך פסול מהכא, אכתי צילתה דסכך כשר מרובה, אלא ע"כ איירינן הכא כשאין הסוכה שתחת האילן צילתה מרובה אלא על ידי צירוף האילן, והיינו הך קושית הגמרא והא קא מצטרף, ומשינן כשחבטן, דבכה"ג מצטרפי הפסול אף להכשיר הסוכה, וכדפירש רש"י ז"ל. [וכן ס"ל לרשב"א ז"ל בתשו' (ח"א סימן קצ"ו) ואור זרוע (סוכה סימן פזר), יעוי"ש].

ו) אמנם הרא"ש ז"ל (סימן י"ד) הביא דעת הריב"א ז"ל, דס"ל דסכך פסול המונח על סכך כשר הרי זה פוסל את הסכך הכשר שמתחתיו. ולכן סכך האילן פוסל הסוכה שמתחתיו אף אם צילתה מרובה מחמתה, והאילן חמתו מרובה מצילתו, מ"מ הרי הוא מבטל צל סכך הכשר שמתחתיו, והסוכה פסולה. וסברתם היא, דהסכך הכשר אינו משמש כלום, כיון שאם יינטל סכך הכשר אכתי יש כאן צל האילן, ונמצא שמצטרף כאן סכך פסול של

אילן עם הסכך הכשר שכנגד האילן, שעל ידי שניהם נעשית הסוכה צילתה מרובה מחמתה, וראוי שתפסל עד שיהא צל האילן בשיעור כזה דבלאו סכך שמתחתיו תהא צילתה של הסוכה מרובה מחמתה, יעוי"ש. וכן סבירא להו לר"ן ז"ל בסוגיין, וכ"כ הראב"ה ז"ל (סימן תרי"ג) והר"ש מקוצי ז"ל במרדכי (סימן תשל"ד) והראב"ד ז"ל בתמים דעים (סימן ק"צ) והרמב"ן ז"ל (סוכה דף י"ז ע"ב), והריטב"א ז"ל בסוגיין, יעוי"ש. [והא דמהני חבטן, פירשו הראשונים ז"ל באופן אחר, יעוי"ש].

ז) והנה יש לעיין, לדעת הראשונים ז"ל דס"ל דאין סכך פסול פוסל סכך שמתחתיו, מה הדין כאשר הסכך העליון הוא ג"כ צילתה מרובה מחמתה אם פוסל את התחתון, דאפשר לומר עד כאן לא הכשירו אלא אם כן הסכך הפסול העליון הוי חמתו מרובה מצלתה, דבכי האי גוונא הוא דס"ל דלא מצי למיפסל את הסכך הכשר שצילתו מרובה מחמתה, אבל כשסכך הפסול נמי צלתה מרובה מחמתה שפיר מיפסל פוסל את הסכך הכשר שמתחתיו, והסוכה פסולה.

ח) ולכאורה דברי התוס' ז"ל הכא סתרי אהדדי בזה מרישא לסיפא. דהנה מתחילת דבריהם כאן, נשמע בהדיא דס"ל דהיכא שהאילן צילתו מרובה מחמתו פסל את התחתון בכל ענין אף שהיא מסוככת כהלכתה. דכתבו בזה"ל, והא דלא משני [גמרא קושיין על דברי רבא דאמר שאילן שחמתו מרובה מצלתו אינו פוסל את הסוכה שתחתיו] דהא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר, כגון דבלאו פסול, צלתה מרובה, משום דאם כן מאי למימרא כו' עכ"ל. משמע מינה דבלא"ה שפיר הוי מצי גמרא לשנויי הכי, דאיירי מתני' שהסוכה צלתה מרובה מחמתה ואהא קאמר רבא דלא שנו אלא שהאילן צלתה מרובה מחמתו, הרי מבואר מינה בהדיא דעכ"פ אילן שצלתה מרובה מחמתו פוסל את הסוכה שמתחתיו, אע"פ שהיא בעצמה נמי צלתה מרובה מחמתה. וכן הוכיח המהרש"א ז"ל להלן (דף י' ע"א ד"ה פירס), יעוי"ש. ואילו מסיפא דדבריהם, שהביאו ראיה לשיטתם דאין סכך פסול פוסל סכך כשר שמתחתיו, מהא דאמרינן לעיל (סוכה דף ד' ע"ב), היתה גבוהה מעשרים והוצין יורדין לתוך עשרים אם צלתם מרובה מחמתם כשרה, נשמע בהדיא דאף כשהסכך הפסול צלתה מרובה מחמתה נמי אינו פוסל את התחתון אם צלתה מרובה מחמתה, דהרי הכא, הסכך העליון למעלה מעשרים נמי צלתה מרובה מחמתה, ומ"מ אמרינן שאין זה פוסל את ההוצין, כיון שצילתם מרובה מחמתה, הרי מבואר דאין סכך פסול פוסל את הסכך הכשר שמתחתיו אף אם הפסול נמי צילתה מרובה, וצ"ע.

ט) אמנם לפי מה שנתבאר ניהא היטב, דשאני פסולא דאילן משאר פסולי סכך, דסוכה תחת האילן הוי פסול בחפצא של מקום הסוכה, והיינו דלא איפשר לעשות תחתיו סוכה של מצוה, ולכן זה מפקיע את הסכך הכשר שנמצא תחתיו, והסוכה פסולה אע"ג שהיא מסוככת כהלכתה, כיון שהיא עומדת בצלה של אילן, והיינו הך גזה"כ דקרא לפסול סוכה תחת האילן. מיהו היינו דוקא כשהאילן צלתה מרובה מחמתה, דבלאו הכי לא נחשב צלו כלל, וכמאן דליתא דמא, ולכן הסוכה כשרה. משא"כ בסכך פסול דעלמא, שפיר סבירא להו לתוס' ז"ל דכיון שהסוכה מסוככת כהלכתה וצלתה מרובה מחמתה אין יפה כוחה

דסכך העליון לפוסלה, והואיל שיש כאן צל של סכך כשר, מהניא שפיר. ולכן בהוצין יורדין למטה מעשרים הסכה כשרה אע"פ שיש עליה סכך פסול למעלה ממנה, וא"ש.

ג

י) והנראה לבאר בזה היטב דברי המהרש"א ז"ל דנחית לחלק בדעת התוס' ז"ל, בין קדם האילן לסכך, דבזה לא מהניא אף כשהסוכה צלחה מרובה מחמתה, לבין קדמה סוכה לסכך פסול שמעליה, דשוב אינה נפסלת אם הייתה מסוככת כהלכתה שצלחה מרובה, יעוי"ש. [וכן חילק הר"ן ז"ל]. ולא ביאר סברתו בזה. ולפמש"נ אולי יש מקום לומר דלא נחית מהרש"א ז"ל להאי חילוקא אלא בפסולא דאילן, דכיון דכל ענינו הוא פסול בחפצא של מקום הסוכה, דהואיל ומקום זה כבר מוצל מהאילן אינו ראוי לצל דסוכה של מצוה, וכמש"נ, שפיר י"ל דדוקא בקדם צל האילן לסוכה, שכבר נעשה המקום מוצל על ידו, הסכה פסולה, אבל בהקדים סוכה לאילן, אפ"ל דמהניא שפיר, כיון דקדם צלו של הסוכה.

י) ודאיתנין להכי ארווחנא ליישב תמיהת האחרונים ע"ד המהרש"א ז"ל, דהקשו מה יענה להא דהוכיחו התוס' ז"ל דסכך פסול אינו פוסל סוכה שמסוככת כהלכתה מההיא דהוצין יורדין למטה מעשרים דהסוכה כשרה, והרי התם קדם סכך הפסול, שהוא העליון, ומ"מ אינו פוסל את התחתון, כיון שצלחה מרובה. [ועייין מה שהאריך בזה באבני נזר (או"ח סימן ת"ס), יעוי"ש]. אבל לפמשנ"ת ניחא היטב, דאפ"ל דלא קא מחלק הכי המהרש"א ז"ל אלא בפסולא דאילן, ולא בשאר פסולי סכך, דבהם אף בקדם הפסול לכשר לא נפסלה הסוכה אם היא מסוככת כהלכתה, ולכן בהוצין יורדין למטה מעשרים הסוכה כשרה אף שהקדים לסככה בסכך פסול, ודו"ק.

ד

יא) וארווחנא ליישב בזה עוד הא דמבואר בסוגיין, דחבטן מהני להכשיר הסוכה דוקא באילן שחמתו מרובה, אבל אילן שצלחה מרובה לא יועיל אף בחבטן לצרפו לסכך כשר, והאריך בזה הר"ן ז"ל, יעוי"ש. ולדברינו ניחא היטב, דבאילן שצלחה מרובה הפסול הוא במקום של הסוכה, דמפקיע כשרות הסוכה, ולכן אף חבטה לא יועיל להכשיר כאן הסוכה.

ה

יב) והנה בשיטת רש"י ז"ל בזה נתקשו האחרונים ז"ל טובא. דהנה מדבריו הכא בסוגיין (בד"ה הא קא מצטרף) דכתב בזה"ל, ומהני צל האילן [שחמתו מרובה מצילתו] לצל הסכך להשלים צילתה של סוכה, משמע דבלי צל האילן לא הוי צילתה של הסוכה ברובה, ומ"מ הסוכה כשרה. שמע מינה דס"ל כשיטת התוס' ז"ל דאין סכך הפסול של האילן פוסל את הסוכה. [ואמנם כן כתבו בדעתו הרבה מהראשונים ז"ל כאשר צויין באוצר מפרשי התלמוד בסוגיין]. ואילו להלן (בדף י' ע"א בד"ה תחתונה) בהא דאמרו בגמ' בסוכה תחת

סוכה, פעמים שהתחתונה כשרה והעליונה פסולה, כגון שהתחתונה צלתה מרובה והעליונה חמתה מרובה, כתב רש"י ז"ל, דע"כ איירי שהסכך של הסוכה העליונה היא למטה מעשרים, דאל"ה הוי סכך פסול, כיון שהיא למעלה מעשרים, ומצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר, וגם התחתונה נפסלה, יעוי"ש. הרי מבואר בהדיא דאם הי' למטה סוכה שצילתה מרובה מחמתה ולמעלה מכ' סוכה שחמתה מרובה מצלתה פוסלת העליונה את התחתונה, כיון שיש עליה סכך פסול. וכבר עמד בזה בהגהות מרדכי ז"ל (סימן תשל"ה) יעוי"ש. ובאמת התוס' ז"ל הכא (בד"ה הא) נדחקו לפרש משום הכי דאיירי שהסוכה התחתונה לא הוי צילתה מרובה, אלא בצירוף סכך העליון, יעוי"ש. אבל לפירוש רש"י ז"ל דהסוכה התחתונה מסוכסכת כהלכתה ומ"מ נפסלת מחמת סכך העליון שהוא למעלה מעשרים, לכאורה קשה, דדבריו סתרי אהדדי.

(יג) והנראה בזה, דשאני התם, בסוכה תחת סוכה, דהרי הניח סכך העליון לשם סיכוך, ולכן סבירא לי' שזה מצטרף לסכך הכשר, ולכן זה פוסל את הסוכה התחתונה אף אם צילתה מרובה מחמתה. משא"כ אילן, שלא הניחו לשם סיכוך, כיון שחמתו מרובה מצילתה כמאן דליתא דמיא ולא פסיל לסוכה שמתחתיו אם צילתה מרובה מחמתה. [ושו"ר שכינותי בזה תה"ל לשפ"א ז"ל שתירץ כן]. וטעמא דמילתא נראה, כשמניח לשם סכך חל עלה חלות שם סכך, וקא מצטרף שפיר בהדי סכך הכשר, ולכן נפסלת הסוכה, משא"כ באילן דעלמא, אין זה מתאחד עם הסכך התחתון הכשר, והסכה כשרה.

ו

(יד) וארווחנא ליישב בזה דברי רש"י ז"ל (בד"ה מאי למימרא), דכתב וז"ל, שמע מינה מהכא [דמהני חבטן לבטל סכך הפסול ברוב סכך הכשר] שמסככין על קני הגג שקורין לט"ש אע"פ שסמוכות זו לזו בפחות מג' כיון שחמתן מרובה מצלתן, עכ"ל, והקשה הב"ח ז"ל (בסימן תרכ"ו) הא כיון שהסכך הכשר צלתה מרובה מחמתה, הרי אף בלא עירוב נמי שרי, כדאית לי' לרש"י ז"ל גבי אילן, דאם האילן חמתו מרובה מצלתו אינו פוסל את הסוכה שמתחתיו אם צלתה מרובה מחמתה, כמש"נ. אבל לפמשנ"ת ניהא היטב, דדוקא באילן, הוא דס"ל לרש"י ז"ל דאינו פוסל את הסוכה הכשרה שמתחתיו אם אין צלתו מרובה מחמתו, כיון דלא חל עלה שם סכך, וגם אין בזה פסול דאילן כיון שאין צלתו מרובה, משא"כ הכא בלט"ש שהניחן לשם סכך לסכך על הבית, הרי זה סכך פסול, בכה"ג לא יועיל אלא אם כן נתבטל סכך הפסול בסכך הכשר, דבלאו הכי סכך הפסול פוסל את הכשר, וכמש"כ רש"י ז"ל גבי סכך למעלה מעשרים שפוסל את הסכך הכשר שמתחתיו אע"פ שצלתה מרובה מחמתה, וכמש"נ, וא"ש.

ז

(טו) נמצא לפ"ז דנתבאר לן בס"ד ג' שיטות בדבר. חדא, שיטת התוס' ודעימיה ז"ל דסוכה שהיא מסוכסכת כהלכתה שצלתה מרובה מחמתה אינה נפסלת ע"י סכך פסול שעל גבה, אע"פ שהסכך הפסול נמי צלתה מרובה מחמתה. דסבירא להו דאמרינן דל סכך פסול מהכא נמי איכא צל מהסכך הכשר, ולכן הסוכה כשרה. [וי"א דהיינו דוקא בהקדים סכך

כשר לסכך פסול, ונתבאר בדברינו דאין הכרח לשיטה זו מדברי המהרש"א ז"ל, דאפשר ולא חילק בן אלא בפסול של סוכה תחת אילן. ותו, שיטת הראבי"ה ודעימיה ז"ל דסכך פסול פוסל את סכך הכשר שמתחתיו, ואף אם הפסול חמתו מרובה מצילתו והכשר צילתה מרובה מחמתה, מ"מ חלק הסכך שכנגד סכך הפסול נפסל, דס"ל דמצטרפי סכך הפסול לכשר, והסוכה פסולה. וכן באילן אפילו שחמתו מרובה מצילתו פוסל סכך כשר שתחתיו אף שצילתה מרובה מחמתה. ושיטה שלישית היא שיטת רש"י ז"ל, דסכך פסול פוסל סוכה שמתחתיו אף שהיא מסוככת כהלכתה וצילתה מרובה, אבל אילן שחמתו מרובה אינו פוסל את הסוכה הכשרה שמתחתיו, כיון דלא הניחנה למעלה לשם סכך. ומיהו אילן שצילתה מרובה מחמתה פוסל את הסוכה שמתחתיו אפילו כשהיא מסוככת כהלכתה וצילתה מרובה, והיינו הך חידושא דקרא לפסול סוכה שתחת האילן, וכמש"נ. [ובפסולא דאילן, נתבאר דהמהרש"א ז"ל נחית לחלק בשעת התוס' ז"ל דדוקא בקדים אילן לסוכה הוא דפוסל הסוכה, אבל בהקדים סוכה לאילן לא נפסל הסוכה מחמת האילן. ומיהו הכרעת הפוסקים דאין לחלק בזה, ובכל ענין הסוכה פסולה, וכן הכריעו הטור והשו"ע (בסי' תרכ"ו), יעו"ש. ומיהו בקרבן נתנאל (סימן י"ד ס"ק ע') נוטה לומר דלפ"ד המתירים ז"ל הסוכה כשרה גם כשהאילן צלתה מרובה מחמתה, וע"ע בלחם משנה (פ"ה מסוכה הי"ב) ובביאור הגר"א (בסימן תרכ"ו) ובאבנ"ז (סימן ת"ס ס"ק א'), ומיהו משו"ע הרב ז"ל (סי' תרכ"ו סעיף י') נלענ"ד דאין הכרח דאפ"ל דאיירי בסכך פסול דוקא ולא באילן, ודו"ק].

ח

טז) ובוזר מבואר פלוגתת רש"י ותוס' ז"ל בההיא דקתני להלן (דף י' ע"א), פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר פסולה, ופירש רש"י ז"ל (בד"ה הנשר) הנשר שלא יהיו עליו וקיסמין נושרין על שולחנו וסדין דבר המקבל טומאה הוא ופסול, עכ"ל. ומבואר מדבריו דאף כשהסוכה מסוככת כהלכתה הרי היא נפסלת בפירס עליה סדין מפני החמה או מפני הנשר, כיון דהוי סכך פסול. מיהו בתוס' (ד"ה פירס) כתבו בשם תשו' הגאונים ז"ל דמתני' איירי דהסוכה חמתה מרובה מצלתה בלא הסדין, אבל אם יש צלתה מרובה מחמתה כשרה ואין הסדין פוסלתה, ומסקי עלה בזה"ל, והיינו כמו שפירשתי לעיל דאין מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר, כיון דבלא פסול צלתה מרובה. וכענין זה מפרש ר"ת מפני החמה, שמייבשת את הסכך, ומתוך כך היה נעשה חמתה מרובה, וכן תחתיה מפני הנשר, ואם היו עליו נושרין, היה חמתו מרובה, והסדין מונע מליפול, וכיון שהסדין גורם שעל ידו צלתו מרובה מחמתו פסול. אבל לפירוש הקונטרס קשה, דלמה יפסול מפני שמגין על האדם מפני החמה ומן הקיסמין, מאי שנא מלנאותה, עכ"ל. ולפמש"נ מבואר היטב, דהתוס' ז"ל אזלי לשיטתם, דאין סכך פסול מצטרף להדי סכך כשר, ולכן אם הסוכה מסוככת כהלכתה אינה נפסלת מהסכך הפסול שמונח עליה. משא"כ לשיטת רש"י ז"ל, דנתבאר לן דס"ל דסכך שהניחנה לשם סכך מצטרף לפסול הסוכה אף כשהיא מסוככת כהלכתה שצלתה מרובה, א"כ אף אם הסדין יהי' חמתו מרובה מצילתה נמי תפסול את הסכך שכנגדה אף אם הסוכה מסוככת כהלכתה, כמשנ"ת בדבריו לענין סכך למעלה מעשרים שפוסלת סוכה שמתחתיה אף אם סכך העליון חמתה מרובה מצלתה

ולמטה הסוכה צילתה מרובה, וכמש"נ. וכש"כ אם הסדין צילתה מרובה שפוסלת את הסכך שתחתיה. נוהג מדברי הרא"ש ז"ל (סימן ט"ז) מוכח דהגאונים ור"ת ז"ל הם שתי שיטות, ועיי"ש בקרב"נ (סק"ה), וכן סתם בספר הערות להגר"ש זצ"ל, יעוי"ש. מיהו מהסמ"ג (סוכה סי' מ"ג) מוכח שהוא פירוש אחד, וע"ע באו"ז (סוכה סי' רפ"ח) והגה"מ (פ"ה מסוכה סק"ק) ובביאור הלכה (סוסי' תרכ"ט), והאריך בזה יפה בספר חיכו ממתקים על הל' סוכה (סי' תרכ"ט סעיף ג"ט), ואכמל"י.

ט

(יז) והנה הטור (סימן תרכ"ט) פסק כרבינו תם ז"ל, דהא דפסלינן פירס עליה סדין אינו אלא כשהסדין מסייע להכשר הסוכה. והקשה עלה הבית יוסף ז"ל מהא דפסק (בסימן תרכ"ב), לענין סוכה תחת האילן, דהסוכה פסולה לא שנא אם האילן קדם לא שנא אם הסוכה קדמה, ולפי מה שתלה הר"ן ז"ל לדעת ר"ת ז"ל זו בזו, נמצא רבינו מזכה שטרא לבי תרי. ומסיק דצ"ל שסובר רבינו שאין סברות אלו תלויות זו בזו, עכ"ד.

(יח) ולפמש"נ לעיל בס"ד ניהא שפיר, דשאני פסולא דסוכה תחת האילן, שזה פסול בעצם החפצא דסוכה שאין מקום זה ראוי לסוכה של מצוה, ולכן בכל ענין ס"ל דהסוכה פסולה. משא"כ בסיכך סכך פסול על גבי סכך כשר, אין הסכך הזה מצטרף בהדי סכך כשר, לפסול הסוכה, והרי היא עומדת בכשרותה, דדל סכך פסול מהכא איכא צל מסכך כשר, לכן סתם כר"ת ז"ל, וא"ש.

י

(יט) ובזה אתאן לנידון דידן, בפירס סדין תחת הסכך מפני התולעים. הנה פשיטא דלפי שיטות הראשונים ז"ל דאין סכך פסול פוסל סוכה שמסוככת כהלכתה וצלתה מרובה מחמתה, פשיטא דיש להכשיר הכא שפיר, מידי דהוי פירס סדין מפני החמה על סוכה שצילתה מרובה, דאינה נפסלת, ה"נ הכא. אך אכתי צריך עיון לפי שיטות הראשונים ז"ל דס"ל לאיסורא, דסכך פסול פוסל אף סוכה שצלתה מרובה, ואפילו אם סכך הפסול חמתו מרובה מצלתה נמי פוסלת סכך כשר שכנגדה, וכמש"נ.

(כ) ואשר יראה בזה לענ"ד, דאולי אפשר לצדד הכא להתירא לכו"ע, דעד כאן לא אסרו אלא בפירס הסדין מחמת החמה או הנשר, שכוונתו בזה לשם חפצא של סיכוך, דהיינו דלא סגי' לי' צל והגנה שבא מסכך זה, ונצרך לפרוס עליהו עוד סדין לאוסופי על הסכך שיהיה לו יותר הגנה מפני החמה, ולכן חל על הסדין חלות של שם סכך, דעביד לה לחיזוק הסיכוך דסוכה, ולהכי הרי הסדין מצטרף להדי סכך הכשר, והסוכה פסולה. והוא הדין נמי בפירס מחמת הנשר, הרי כוונתו בפריסת הסדין הוא לחזק את הסכך, כיון שיש בו רפרוף עד שנושרין מגופו חתיכות של קיסמין, נמצא דהסדין הוי כחלק מעצם הסכך, כיון שתכליתו לאוסופי בעצם הסיכוך של הסוכה, לשמור על הסיכוך העליון, ולהכי קא מצטרף בהדי סכך כשר, ופוסל הסוכה. משא"כ בנידון דידן, הרי הסכך הכשר עומד שפיר בחזקו ובכשרותו, ושפיר מהניא לי' למחסה ולצל, ואינו בא לפרוס את הסדין לחיזוק הסכך כלל אלא מחמת דבר צדדי להינצל מפני התולעים שנמצאים בתוך הסכך, א"כ לא

חל עלה מידי שם סכך להצטרף בהדי סכך הכשר, כיון דלא אתי לשם סיכוך כלל, והרי זה דומה שפיר להתירא דפורס סדין לנאותה, דהסוכה כשרה, כיון שאינו פורסה לשם סכך אלא לנוי, הה"נ בנידו"ד.

כא) ויש לדקדק בן מלשון רש"י ז"ל, דאסברא לן בסוגיין (בד"ה ל"ש) טעמא דחלוק מפני הנשר לבין פורס לנוי, וכתב בזה"ל, ל"ש אלא מפני הנשר, דשויה סכך להגין עליו, הלכך מפסיל, משום מקבל טומאה, אבל לנאותה, אין שם סכך עליה, וכשרה, עכ"ל. הרי דנחית לפרש לן דטעם הפסול דפורס מפני הנשר הוא דשויה סכך, משא"כ לנוי אין עליהם שם סכך. וכמו כן פירש רש"י במתני' (בד"ה או שפירס) אהא דפירס סדין על גבי הקינוף, דלא מפסלי משום מסכך בדבר המקבל טומאה, דהא לאו לסכוכי שטחם, עיי"ש. ומבואר דלא מיפסל אלא כשפורסם לשם סיכוך על הסוכה, אבל כשמכוין לענין אחר, ולא לשם סיכוך, דסגי' לי' שפיר בסיכוך הכשר, לכאורה ה"ז כמסכך לשם נוי דהסוכה כשרה.

יא

כב) והנראה דאפשר לחזק דברינו ממש"כ הרשב"א ז"ל בתשו' (ח"א סי' נ"ה) לבאר בטעמא דפירס סדין לנאותה כשרה, וכתב בזה"ל, עיקר דברים אלו נ"ל שהוא ממה שכתוב (ויקרא כ"ג), בסכות תשבו ודרשינן תשבו כעין תדורו, ולפיכך מה שאדם עושה עיקר תקרתו, צותה כאן התורה שיהא מפסולת גרן ויקב דומה להן. ולפי שהאדם נותן בתקרתו קורות המצוירות, או דברים אחרים, שאינן עיקר תקרה, אלא טפלה לה לנוי, כדי שתערב עליו דירתו, לפיכך התירו לגבי סוכה כן, לפי שאין אלו לעיקר סכך, אלא להתנאות ולהנעים עליו ישיבת סוכה ומצוה וכו'. ודברים אלו ניכרין הן שאינן לעיקר סכך, וכתנתיה דמנימין תעיד דכל אימת דרטיבא מינכרא מילתא, ושרי, עכ"ל. ומעתה הוא הדין נמי בנידון דידן שאינו פורסה לשם תקרה כלל, אלא להניצל מן הפרעושים והתולעים אין בזה משום סכך פסול, דאינו בא אלא להנעים עליו ישיבת סוכה ומצוה, ודו"ק.

יב

כג) ומצאתי בס"ד סיוע רבתא לדברינו מהמובא בספר הליכות שלמה (ח"ב פ"ח סעיף י"ח) שהביאו מכת"ק של מרנא הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שמסתפק בפירס מכסה על הסכך כדי להאפיל על האור שבסוכה, כמו האפלה שהיתה בזמן המלחמה [בשנת תשל"ד], אי חשיב כנשר או כנוי, כיון שעכ"פ אינו אלא כדי להגן, אלא למטרה אחרת, עכ"ל. ובהערות שם (ס"ק ע"ב) העיר בנו הגרמ"ש שליט"א דדבריו תמוהים מאוד אינם מוסברים ואינם מובנים, דלא מיבעיא לדעת רש"י ז"ל [דקיי"ל כותי' בשו"ע (סי' תרכ"ט)] ודאי דלא מהניא, שהרי הכיסוי בא למנוע שלא יראה האור מבחוץ הרי זה דומה לסיכוך לצניעות בסכך פסול, ומהיכ"ת נימא דדמיא לנוי. וממשיך דאולי ספיקו קאי אף לדעת ר"ת ז"ל דמתיר מפני החמה מ"מ הכא גריעא, יעוי"ש בארוכה. מיהו לפמשנ"ת הדברים מאירים, דשפיר יש לומר כיון דאינו מכסה כאן את הסוכה לצורך חיזוק התקרה, דסגי' לי' שפיר בסכך הכשר שעל הסוכה, ואינו עושה כן אלא לצורך דבר צדדי בעלמא, כדי

שלא יראה האור מהחיוץ, בכה"ג שפיר י"ל דמהני לכו"ע, דליכא עלה שם סכך כלל, ולא מצטרפי בהדי סכך כשר, וממילא הסוכה כשרה. וזה סיוע רבתא לדברינן. ונהסכים לזה בנו הגדול מרנא הגר"ש אויערבאך שליט"א.

יג

כד) ואתאן מכ"ז להלכה, הנה בשו"ע (סימן תרכ"ט סעיף י"ט) הביא ב' הדעות בזה"ל, פרם עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר, כלומר שלא יהיו עליו וקיסמין נושרים על שלחנו, פסולה. אבל אם לא פירס אלא לנאותה, כשרה, והוא שיהא בתוך ארבעה לסכך. ויש אומרים שסכה שהיא מסככת כהלכתה וירא שמא ייבש הסכך או ישרו העלין ותהיה חמתה מרבה מצלתה ופרם עליה סדין שלא תתיבש או תחתיה שלא ישרו העלין, כיון שהסדין גורם שעל ידו צלתה מרובה מחמתה, פסולה. אבל אם לא כיון בפריסת הסדין אלא להגן מפני החמה והעלין או לנאותה, כשרה, ובלבד שיהא בתוך ארבעה לסכך. ומיהו לכתחילה לא יעשה אלא אם כן הוא ניכר לכל שמכון כדי להגן או שהוא שרוי במים, שאז ניכר לכל שאינו שוטחו שם אלא ליבש, עכ"ל. והנה תחילה סתם המחבר ז"ל כשיטת רש"י ז"ל לחומרא, ואח"כ הביא ב"א שיטת ר"ת ז"ל. ומיהו אף לדברי המתירים פסק המחבר ז"ל דחיישינן למראית עין, לכן לא יעשה כן אלא כשניכר לכל שמכון רק כדי להגן ולא שמסכך בזה את הסוכה. וקיימא לן סתם וי"א הלכה כסתם, ובביאור הגר"א כתב ג"כ דהמחבר ז"ל (בסימן תרכ"ו סעיף א') סתם כדעה ראשונה, יעוי"ש. והנה כי כן העלה לדינא הב"ח ז"ל (בסי' תרכ"ט) כדעת רש"י ז"ל לחומרא, עיי"ש"ה.

כה) מיהו דעת האליה רבה (ס"ק י"ט) דהעיקר כדעת ר"ת ז"ל מפני שהרא"ש ורבינו ירוחם ומרדכי ואגודה ז"ל הסכימו לו, ומשו"ה פסק בהיו גשמים נוטפין מן הסכך על השלחן דיפרוס סדין ויכול גם לברך לישב בסוכה. אך הביאור הלכה (שם ד"ה ויש אומרים) השיב ע"ז דאע"ג שהיה יכול להוסיף עוד שלש פוסקים שנראה מדבריהם שהם פוסקים כר"ת ז"ל, והיא התשו' המיוחסת לרמב"ן שהביא הב"י, והאור זרוע והסמ"ג. אך מסיק, דלא מפני זה ננקט להקל למעשה כדבריו, דיש הרבה ראשוני ראשונים נגדם שעומדים בשיטת רש"י, כאשר מבאר שם כי כך דעת רבותינו רבינו חננאל והר"י אבן גיא ואת והרמב"ם והעיטור ורבינו מנוח והר"ן והריטבא והגהות סמ"ק ורבי יצחק בר ברוך ז"ל, ולכן העלה למעשה להחמיר בזה, וכמש"כ במשנ"ב (שם ס"ק נ"ח), עיי"ש.

כו) ומכל מקום בשעת הדחק, שלא יכול לאכול בסוכה על ידי העלים הנושרין לתוך המאכל או על ידי גשמים הנוטפין, או על ידי הרוח שמכבה הנרות, העלה המשנה ברורה (שם), דמוטב לפרוס סדין תחת הסכך בתוך ארבעה טפחים משיאכל חוץ לסוכה, אבל לא יברך על זה לישב בסוכה, עכ"ל. ובשעה"צ ציין דמקורו במגן אברהם וח"א, ועל מש"כ בפורם מחמת הרוח, ציין (באות פ"ג) שמקורו מהמג"א להלן בסי' תר"מ סק"ח, יעוי"ש.

כז) ומעתה בנידון דידן, דנתבאר דאיכא מקום לצדד דבפורם מפני התולעים שרי לכו"ע, אף לדעת רבנן ז"ל הפוסלים בפורם מפני החמה, וכמש"נ, וא"כ חזי כ"ז לאיצטרופי להקל

עכ"פ טפי בשעת הדחק, לפרוס סדין תחת הסכך, כשמתירא לאכול בסוכה מפני הרמשים והפרעושים.

כח) וליתר שאת יפרוס איזה סדין של ניילון עם ציורים שיש בזה גם משום נוי, ובזה יש עוד צד לקולא, כיון דמחשבתו גם לשם נוי. דהנה נהי דהחוות יאיר ז"ל בספרו מקור חיים (או"ח סי' תרכ"ט) סתם דבמתכוין לשניהם לנוי ולהגן מפני החמה, פסולה, ויליף לה מהמבואר בחושן משפט (סי' רס"ז סי' א') וגמ' ב"מ (דף ל' ע"א) ופסחים (דף כ"ו ע"ב) וכלים (פ"ז מ"א), ושו"ע (או"ח סי' שכ"ה ס"ו וסימן רח"צ ס"ט) וש"ך (יו"ד סי' קמ"ב) דדמי קצת לזה וזה גורם, עכ"ד. מ"מ עכ"פ חזי לאיצטרופי לכל משנ"ת.

יד

כט) ועוד רגע אדבר בו, מה שנתעוררתי בפרשתא הדין חידושא רבתא, דהנה ראיתי בספר מאמר מרדכי (סימן תרכ"ו ס"א) דנחית לחלק בין סכך פסול למעלה לאם הוא למטה, דעד כאן לא פסלי הני ראשונים ז"ל אלא כשהסכך העליון נמצא למעלה, דאז הצל בא מן הפסול, דמשום האי טעמא פסל הרשב"א זל בחידושו, אבל אם הכשר נמצא למעלה הסוכה כשרה כיון דאז הצל בא מן הכשר. ומשו"ה מצדד להתיר אותם המסככים על קני הגג, כיון שסכך הכשר הוא למעלה. אך מסיק מדברי הרז"ה בספר המאור משמע דאפילו אם הפסול הוא למטה פוסל הכשר שכנגדו כל שהפסול קיים, יעוי"ש. ושוב כתב שם המאמר (בס"ק ה') לדון כן בדעת הראב"ה וסייעתו שלא פסלי אלא כשהסכך הפסול נמצא למעלה, יעוי"ש.

ל) ולכאורה יש לסייע האי חילוקא מדברי הרוקח ז"ל (בסימן רי"ט) דכתב וז"ל, אם חמה בסוכה ומזיקו יפרוש סדין סביב הסוכה להגין מפני החמה והרוח, ואפילו בשבת מותר לנשותו סביב וכו', אבל לפרוס סדין תחתיה ביום טוב אסור, דהוי אהל, ולמעלה מן הסוכה אפילו בחול אסור, דלא לימרו קא מסכך בדבר המקבל טומאה כדאמר רב אשי למצימיה עבדיה, ותו פירש עליהם סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או פרש על גבי הקנוף פסולה כו', עכ"ל. והו"ד בבית יוסף (סוף סי' תרכ"ט), עיי"ש. והיינו הך מקור דברי הרמ"א והמג"א בסימן תר"מ סעיף ד') עיי"ש. ונילאו האחרונים בביאור דבריו, מאי דמשמע מיניה דבחול אסור לפרוס סדין רק על הסוכה מלמעלה, וכבר תמה עלה בנהר שלום (סימן תרכ"ט סק"ד) דמה לי למעלה מה לי למטה, ונשאר בצע"ג. ויש שפירשו דבריו דס"ל כדעת ר"ת ז"ל דאין סכך פסול פוסל את הסוכה, ולא אסרו אלא משום מראית עין, וממילא מתחת לסכך אין מראית עין, וכ"פ במחצית השקל על המג"א שם, וכן נראה מדברי המשנ"ב (בסימן תר"מ בס"ק כ"ה), וביותר כתב כן בהדיא (בשעה"צ שם ס"ק ל"ח) וכן בביאור הלכה (סימן תרכ"ט סעיף י"ט ד"ה אלא אם כן) דדעת הרוקח הוא דתחת הסכך אין לחוש מפני הרואים, יעוי"ש. מיהו לולי דבריהם אולי יש מקום לומר דבאמת ס"ל לרוקח ז"ל לחלק בזה, דלא פסלינן אלא אם כן הסכך הפסול הוא למעלה, ואז לר"ת אסור משום מראית עין, ולרש"י ז"ל מעיקר הדין, והיינו שכתב שניהם בדבריו, אבל מתחת לסכך שפיר שריא לכו"ע. [ומש"כ המח"ש דהרוקח ז"ל ס"ל לקולא כדעת ר"ת ז"ל יש להעיר בזה דמבואר בהדיא בדבריו שם (בד"ה סוכה תחת אילן) דס"ל בזה כדעת

הראב"ה ז"ל דמחמיר אפילו באילן שחמתו מרובה מצלתו שפוסל סוכה כשרה שמתחתיו, וצ"ע.

לא) והלום ראיתי בפרמ"ג (סימן תרכ"ט מ"ז ס"ק כ"ג) שהאריך בביאור דברי הרוקח ז"ל, וכתב בתוך דבריו לבאר דבריו בהא דלא חשש למראית עין במסכך בסכך פסול בפנים מתחת לסכך, דאף אם נאמר שיש כאן פסול מן התורה בפורס סדין על הסכך, היינו דוקא כשהסכך הפסול למעלה, דהצל בא מסכך הפסול, אבל אם סכך הפסול הוא מתחת לסכך הכשר, אינו אלא מדרבנן, כיון שהצל בא מהכשר, ויעויין פני יהושע (סוכה דף י' ע"א), עיי"ש. ומבואר עכ"פ חידוש דין רבתיא דסכך פסול למטה עכ"פ אינו אלא מדרבנן.

טו

לב) ועתה ניתנה ראש ונשובה ליסוד הדברים שיצקנו בס"ד בתחילת הפרשה, דחלוק פסולא דסוכה תחת אילן מפסולא דשאר פסולי סכך, ובוה נבוא בעזה"י ליישב דלא מוכרח מה שדחה המאמר מרדכי ז"ל לחילוקו בין אם הסכך הפסול הוא למעלה או למטה מפאת דברי הבעל המאור ז"ל. דהנה הבעל המאור ז"ל איירי לענין סוכה שתחת אילן שצלתו מרובה מחמתו, ועלה הוא דכתב שפיר דלא שנא אם האילן מעל סכך הכשר או למטה מסכך הכשר בתרומתו הסוכה פסולה, ומינה הכריח המאמר דלא שנא אם סכך הפסול הוא למעלה או למטה מן הסכך הכשר, אבל לפמשנ"ת יש לחלק טובא, דהתם, בפסולא דאילן, הפסול הוא מחמת עצם מקום הסוכה שאינו ראוי לסוכה של מצוה, לכן אין מקום לחלק בין אם הוא למעלה או למטה, דבכל ענין כאן במקום זה שהוא כבר מוצל מאילן לא איפשר לקיים מצות סוכה, משא"כ במסכך סכך פסול על סכך כשר שפיר יש מקום לחלק בין נמצא הפסול למעלה שהצל בא מן הפסול לבין נמצא הפסול למטה שהצל בא מן הכשר, וכמש"נ, ודו"ק היטב.

טז

לג) ומיהו איברא דחזינן דהפוסקים לא נחתי לחלק בהכי, ונקטו דאף מתחת לסכך ס"ל להני ראשונים ז"ל דהסוכה פסולה. וכן מבואר בהדיא במשנ"ב הנ"ל, וכן מלשון שו"ע הרב ז"ל (בסימן תר"מ) מבואר כן בהדיא. אך עכ"פ ראינו דהפרמ"ג פשיטא לי' דמתחת לסכך הכשר לא פסיל סכך פסול את הסוכה אלא מדרבנן, וכמש"נ.

יז

לד) ולכאורה קשה טובא ע"ד המאמר מאי מסתפקא לי' מידי בזה, הרי מפורש קתני במשנה, או תחתיה מפני הנשר, הרי דגם מתחת לסכך פוסלת סכך פסול את הסוכה. אלא נראה דעד כאן לא מסתפק"ל אלא בבא להגן מפני החמה או גשמים ורוח וכדומה, אבל במסכך מפני הנשר, שיסודו הוא שבא לחיזוק הסכך מפני הנשר פשיטא דבכל ענין מצטרפי להדי סכך כשר ופוסל את הסוכה. וזה סיוע רבתיא למה שצידדנו דשאני טובא נידו"ד דמסכך מפני התולעים מההיא דמפני הנשר, וכמשנ"ת.

יח

לה) והמורם מכ"ז, דעכ"פ בפורס הסדין מתחת לסכך קילא טפי לקולא מסיכוך סדין על הסכך, ובוזה יש יותר מקום להקל בשעת הדחק, וחזי לאיצטרופי ליסוד הדברים דהיכא שהסכך הוא טוב ומועיל שפיר ואינו פורס סדין אלא להינצל מן התולעים ופרעושים וכדו' תחת הסכך יש לצדד יותר לקולא בשעת הדחק כשאנו יכול להינצל מהם ולאכול שם בסוכה, וכמשנ"ת. [ואין כאן המקום לדון אי שאני סדין של בד מסדין של ניילון, שהאריכו בזה גדולי הזמן, והעלו לחומרא, ואכ"מ ועוד חזון למועד אי"ה].

יט

לו) ומיהו נראה, דאין להשיב על זה, לפסול כאן את הסוכה מחמת שאין הגשמים יכולים לירד בה, והרי הסכימו הפוסקים ז"ל למעשה כדעת ר"ת ז"ל (במרדכי פ"ק דסוכה סימן תשל"ב) דסכך מעובה שאין המטר יכול לירד בתוכה פסולה, והארכתי בזה טובא בנתיבי"א (ח"ב סימן כ"ב) יעווי"ש. דשאני הכא, שאין העיכוב מחמת הסכך, אלא משום דבר צדדי, ולא פסל ר"ת וסיעתו ז"ל אלא היכא דהעיכוב הוא מחמת עיבוי הסכך, אבל כאשר העיכוב הוא מפאת דבר אחר לחת לן בה, דאטו איכא גזה"כ שצריך המטר לירד בתוך הסוכה, אלא שזה דין בסכך דסוכה.

לז) וראוי ברורה לדברינו נראה, דאל"ה למה לי קרא קרא לפסול סוכה שבתוך הבית, תיפוק לי' שאין המטר יכול לירד לתוכה, אלא ע"כ כיון שמפאת הסכך ראוי המטר לירד בתוכה לית לן בה. [ולכן צל"ע במש"כ בספר חג האסיף (סימן ח') לדון לפסול פריסת ניילון על הסוכה מפאת שמעכב ירידת הגשמים לתוכה].

כ

לד) זאת התורה העולה מן המדובר בס"ד, נתבאר מה שיש לצדד לקולא בשעת הדחק בנידון דידן, לפרוס סדין מתחת לסכך כשמתירא מנשירת תולעים ופרעושים מן הסכך. ועכ"פ לא גריעא ממה שהתיר המ"א והמ"ב לפרוס סדין בשעת הדחק מפני הגשמים הנוטפין מן הסכך וכן מפני הרוח שמכבה את האור בסוכה, מיהו כתבו שם המ"א והמשנ"ב דעכ"פ לא יברך ברכת לישב בסוכה, [ואולי נידו"ד קילא טפי כמשנ"ת, וצ"ע]. ומ"מ טוב שיפרוס סדין יפה ומהודר עם ציורים ציצים ופרחים שיש בזה גם משום נוי סוכה.

ואסיים בדברי בעל העקידה (שער ס"ז), דכתב לבאר הענין שצריכה הסוכה להיות תחת השמים, ולא יהיה סכך אחר מבדיל, דהכוונה בזה, הבט מה למעלה ממך, השמים ושמי השמים וכל צבאם, וראה מי ברא אלה, וקבל עליך עול מלכות שלמה, וכמ"ש (אבות פ"א), ויהי מורא שמים עליכם, ואל יפסוק בינך לבינו יתברך דבר בליעל מהדעות הנפסדות והתאוות המשוולחות, כי זה מה שיתקן כלל המעשים, וכמ"ש וכל מעשיך יהיו לשם שמים, עכ"ד. ויעזור השי"ת שנזכה כולנו יחד ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולעשות ולקיים את כל מצוות תוה"ק מתוך הרחבה ושמחה, לאורך ימים ושנים בבריאות השלימות בטוב ובנעימים, ולהתברך בגמר חתימה טובה בספר חיים ברכה ושלוש ופרנסה טובה

וגזרות טובות ישועות ונחמות אנהנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום
אכ"ר.

מתתיהו דייטש